

مطالعه توصیفی فرایند ترجمه مترجمان انگلیسی تازه‌کار ایرانی

سارا ساری*

کارشناس ارشد مترجمی انگلیسی، پردیس بین‌الملل، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

مسعود خوش‌سلیقه**

استادیار مطالعات ترجمه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

محمد رضا هاشمی***

دانشیار مطالعات ترجمه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

(تاریخ دریافت: ۹۲/۷/۱۰، تاریخ تصویب: ۹۳/۲/۳)

چکیده

مترجم پردازش‌کننده متن مبدأ و تولیدکننده متن مقصد در ارتباطات چندزبانه و چندفرهنگی می‌باشد، و بدین جهت، پژوهشگران همواره به موضوع بررسی رفتار و کنش مترجمان به هنگام ترجمه علاقه‌مند می‌باشند. در این زمینه، تحقیقات تجربی زیادی در سطح بین‌الملل از جنبه‌های مختلفی صورت گرفته است که یکی از آنها بررسی فرایندهای ترجمه در مترجمان تازه‌کار است. اما با توجه به نوپا بودن مطالعات ترجمه در ایران، در این زمینه پژوهش‌های اندکی انجام شده است. در این پژوهش، به توصیف فرایند ترجمه متنی توضیحی از انگلیسی به فارسی توسط گروهی از مترجمان تازه‌کار ایرانی پرداخته شد. با توجه به اهمیت چندوجهی کردن جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، از سه شیوه فکری، مشاهده، و مصاحبه مرورنگر در بررسی فرایند ترجمه هشت مترجم تازه‌کار استفاده شد. فرایندهای شرکت‌کنندگان با استفاده از روش تحلیل نظریه داده بنیاد، رمزگذاری و دسته‌بندی شده، و در چهار مرحله برنامه‌ریزی، درک، انتقال و کنترل و در سه سطح بلاغی، مفهومی، و زبانی قرار گرفتند. بر اساس نتایج، مشخص شد که مترجمان تازه‌کار شرکت‌کننده، در فرایند ترجمه در هر چهار مرحله بیشترین توجه را به سطح زبانی اختصاص دادند.

واژه‌های کلیدی: مطالعات توصیفی ترجمه، فرایند ترجمه، انگلیسی به فارسی، مترجم تازه‌کار، فکری.

* تلفن: ۰۵۱۱-۸۷۹۸۳۳، دورنگار: ۰۵۱۱-۸۷۹۸۳۳، E-mail: bict_sari@yahoo.com

** تلفن: ۰۵۱۱-۸۷۹۸۳۳، دورنگار: ۰۵۱۱-۸۷۹۸۳۳، E-mail: khoshsaligheh@um.ac.ir

*** تلفن: ۰۵۱۱-۸۷۹۸۳۳، دورنگار: ۰۵۱۱-۸۷۹۸۳۳، E-mail: hashemi@um.ac.ir

مقدمه

پژوهش‌های ترجمه طی چند سال گذشته دستخوش تغییرات جدی شده‌اند. این تغییر در واقع، گرایش پژوهشگران به سمت توصیف بوده است. اصطلاح «فرایند ترجمه»، مفهومی مبهم به نظر می‌رسد، چرا که در بافت‌های مختلف و توسط کارشناسان مختلف، به گونه‌های متفاوت تعریف و توصیف شده است. مالمکجیر^۱ (۲۰۰۰) بر این باور است که فرایند ترجمه می‌تواند دربرگیرنده مفاهیم مختلفی باشد، از جمله فرایندهای شناختی خودآگاه یا ناخودآگاهی که به هنگام ترجمه به فعلیت در می‌آیند (۱۶۳).

دغدغه اصلی پژوهش توصیفی حاضر، بررسی و توصیف تمامی فعالیت‌هایی است که مترجمان تازه‌کار ایرانی طی فرایند ترجمه یک متن توضیحی از انگلیسی به فارسی به انجام می‌رسانند. شایان ذکر است که در پژوهش حاضر، ترجمه عبارت است از وسیله انتقال کتبی یک پیام یا معنا، از یک زبان و فرهنگ به زبان و فرهنگی دیگر. در این بررسی که در زمینه مطالعات توصیفی ترجمه قرار می‌گیرد، داده‌ها به سه روش مشاهده، فن فکرگویی و مصاحبه مرورنگر جمع‌آوری شده و داده‌های به دست آمده کدگذاری و طبقه‌بندی می‌شوند. همچنین، در این پژوهش، از راهبرد چند وجهی کردن برای تحلیل داده‌های حاصل از سه شیوه فوق به جهت تجمیع نتایج به دست آمده استفاده خواهد شد.

پیشینه تحقیق و چارچوب نظری

در گذشته، پژوهش در نظریه ترجمه عبارت بود از مطالعه ترجمه به عنوان محصولی که طی فرایند ترجمه به دست می‌آید. این چنین برداشتی از ترجمه، نتیجه نظریات تجویزی و تحلیل‌های زبان‌شناسی مقابله‌ای بود که در آن متن مبدأ با متن مقصد از لحاظ وجود یا عدم وجود تعادل دوسویه، بررسی و تحلیل می‌شدند (هاوس، ۲۰۰۰، ۱۴۹-۱۵۰)^۲. بررسی ترجمه‌ها با این شیوه محصول محور کم‌کم موجب آن شد تا محققان به فرضیاتی مبتنی بر این که «در این میان چه فرایندهایی انجام می‌گیرد تا متنی به متن دیگر ترجمه شود» روی آوردند (۱۵۰). آن‌ها در این زمینه فرضیاتی ارائه کردند، بر این مبنا که فرایند ترجمه عبارت است از پل ارتباطی میان متن مبدأ و مقصد و در این رابطه شیوه‌های گوناگون ترجمه نیز ارائه شد که

1- Malmkjær

2- House

اغلب حول محور توانش مترجم می‌چرخیدند. با وجود این که مدل‌های محصول محور ارائه شده راجع به ترجمه سعی بر «ترسیم و تبیین فرایند تولید محصول نهایی با توجه به متن مبدأ را داشتند، اما اکثر مدل‌های ارائه شده سنتی پیشین، بر عدم بررسی‌های تجربی راجع به جعبه سیاه ذهن مترجم دلالت می‌کردند» (۱۵۰). علاوه بر این، بررسی فرایند ترجمه از منظر محصول محور صرف، می‌توانست منجر به «بیراهه کشیده شدن مسیر تحقیق و ناکارآمدی نتایج آن شده و باعث نادیده انگاشته شدن جنبه‌هایی چون حل مشکل و ارائه راهکارهای موفق در فرایند ترجمه شد» (برناردینی^۱، ۱۹۹۹، ۱۷۹). در نتیجه، تغییری عمده در مطالعات ترجمه پدید آمد که عبارت بود از تغییر توجه و علاقه محققان از نظریه‌ها و روش‌های تجویزی و نامستدل به سوی روش‌های توصیفی و علمی. این تغییر جهت عمده، در نهایت باعث افزایش روزافزون مطالعات تجربی و علمی به ویژه در حوزه فرایند ترجمه شد.

ماهیت فرایند ترجمه

در مطالعه فرایند ترجمه، محققان، در پی دست‌یابی به آنچه که در ذهن مترجم هنگام ترجمه می‌گذرد، می‌باشند. این فرایند می‌تواند شامل درک و تحلیل متن مبدأ و تولید متن مقصد یا همان ترجمه باشد. پی بردن به آنچه که در ذهن مترجم هنگام ترجمه می‌گذرد به طور مستقیم، غیرممکن می‌نماید، در نتیجه محققان با استفاده از روش‌ها و فنون ویژه به بررسی غیرمستقیم ذهن مترجم در حین ترجمه می‌پردازند. این روش‌ها را شیوه‌های درون‌نگر^۲ می‌نامند که برگرفته از علم روانشناسی بوده و اولین بار توسط ویلهلم وونت^۳ روانشناس آلمانی در اواخر قرن نوزدهم معرفی و به‌کار گرفته شده است (هاوس، ۲۰۰۰، ۱۵۰).

یکی از مهم‌ترین و پرکاربردترین روش‌های استخراج اطلاعات به جهت مطالعات فرایند ترجمه، فن فکرگویی^۴ می‌باشد که در زیر مجموعه شیوه‌های درون‌نگر قرار می‌گیرد که عبارت است از «بیان فرایندهای ذهنی، همزمان با انجام ترجمه توسط خود مترجمان» (برناردینی، ۱۹۹۹، ۱۷۹). لازم به ذکر است که این فن به عنوان روشی برای جمع‌آوری داده‌ها به‌کار برده می‌شود، نه به عنوان روشی برای تحلیل داده‌ها (جاسکلینن، ۲۰۰۲، ۱۰۸)^۵.

-
- 1- Bernardini
  - 2- Introspective
  - 3- Wilhelm Wundt
  - 4- Think aloud protocol
  - 5- Jääskeläinen

در واقع هدف این فن، استخراج جریان‌های ذهنی فسی‌البداهه، ویرایش نشده و ناخودآگاه مترجمان در حین ترجمه است. برای نیل به این مقصود، لازم است تا مترجمان مورد بررسی، قبل از انجام ترجمه و اجرای فن، آموزش‌ها و مهارت‌های لازم را احراز نمایند. واضح است که داده‌های مستخرج از این فن، به صورت نامرتب و ویرایش نشده به دست می‌آیند و این مسئولیت و وظیفه محقق است که به این نابسامانی‌ها، نظم و معنا ببخشد. امروزه یکی از مهم‌ترین اهداف تحقیق و بررسی پیرامون فرایند ترجمه رسیدن به درک درستی از چگونگی پیدایش ترجمه از متن مبدأ است بدین معنا که چه فرایندهایی در حین عمل ترجمه صورت می‌پذیرد تا متن مقصد به عنوان محصول نهایی ترجمه حاصل شود. هاوس در بررسی فرایند ترجمه متذکر می‌شود که نباید فراموش کنیم در این بررسی نه تنها با یک فرایند بلکه با مجموعه‌ای از فرایندهای پیچیده، نظیر تصمیم‌گیری و حل مشکل مواجه‌ایم که خود تحت تأثیر عوامل گوناگونی چون معناشناسی، کاربردشناسی در شرایط و موقعیت‌هایی خاص‌اند (۱۵۰).

ملمکجیر، بر این باور است که فرایند ترجمه طیف وسیعی از فعالیت‌ها را شامل می‌شود، از فرایندهای ذهنی فعال خود آگاه یا ناخودآگاه در حین ترجمه گرفته، تا فعالیت‌های فیزیکی نظیر تماس مستری با مترجم و در نهایت اعلام رضایت‌مندی از محصول نهایی (۱۶۳). در همین راستا سگینو^۱ (۱۹۸۹)، خاطر نشان می‌کند که واژه «فرایند» می‌تواند حداقل در برگیرنده دو معنا باشد: اول، تولید تدریجی و فیزیکی متن ترجمه شده و دوم، فعالیت‌ها و عملکردهای ذهنی، شناختی خودآگاه یا ناخودآگاه مترجم که در حین ترجمه رخ می‌دهد (iii). زابالاسکوا^۲ (۲۰۰۰) اصطلاح «فرایند» را به مفهوم گسترده‌تری به کار می‌برد که عبارت است از «مراحل طراحی یک پروژه ترجمه، انتخاب متن مبدأ، انتخاب مترجمان، تحویل متن مبدأ به مترجمان، تحویل متن ترجمه توسط مترجمان، ویرایش متن و تمام مراحل دیگر اعم از چاپ و نشر و توزیع ترجمه و ارائه آن به کاربران» (۱۱۸). او در ادامه توضیح می‌دهد که فرایند ترجمه همچنین می‌تواند به «عملیات زبان‌شناختی و ذهنی در حیطه محدود به خود مترجم در مواجهه با متن مبدأ و سفارش ترجمه اشاره نماید» (۱۱۸).

1- Séguinot

2- Zabalbeascoa

مفاهیم کلیدی در پژوهش فرایند ترجمه

کمپل^۱ (۲۰۰۱) یادآور می‌شود که «به دلیل آشنایی با محاسبات الکترونیکی که به صورت خطی و ریاضی وار انجام می‌گیرند تصویری نیز که از پردازش ذهنی داریم متمایل به نظم خطی و پردازش سریالی است» (۳۱). حال آنکه محققان بر این باورند که فرایند ترجمه و فرایند ذهنی که در حین ترجمه انجام می‌گیرد، ابدأ سیر خطی ندارد. بررسی‌های انجام شده توسط سگینو نیز حاکی از این است که «فرایندهای طی شده در حین ترجمه، بسیار پیچیده‌تر از پردازش‌های سریالی و خطی بوده که بتوان برای آن‌ها فرمول‌های محاسباتی و ساختارهای خاصی را در نظر گرفت» (۲۰۰۰، ۱۴۶). نیوبرت^۲ (۱۹۹۴) نیز در این زمینه به نتایج مشابهی دست می‌یابد.

با این وجود، محققان دیگر به نتایجی متفاوت از نتایج فوق دست یافتند. به عنوان مثال، کرایلی^۳ (۱۹۹۵) در بررسی فرایندهای طی شده توسط عده‌ای از مترجمان دریافت که آن‌ها به‌طور اساسی در ترجمه یک متن به صورت خطی پیش می‌روند و به ترتیب به وجود آمدن هر مشکلی در ترجمه، راهکارهای مناسب را ارائه می‌دهند و به ندرت پیش می‌آید که به واحدهای قبلی در متن مبدأ یا مقصد رجوع کنند (۸۷). جنسن^۴ (۱۹۹۹) نیز در بررسی‌های خود به نتایجی منطبق با کرایلی دست یافت (۱۱۱). با توجه به تحقیقات انجام شده توسط این دو محقق و دیگران، می‌توان دریافت که خطی بودن و غیرخطی بودن تقابلی دوگانه نیستند. با این وجود محققان در مطالعات و بررسی‌های مقابله‌ای، مشاهده کرده‌اند که برخی از افراد بیشتر یا کمتر از بقیه به صورت خطی عمل کرده‌اند. رینگز (به نقل از کرایلی) دریافت که مترجمان غیرحرفه‌ای بیشتر به صورت خطی عمل می‌کنند.

محققانی چون لورش^۵ (۱۹۹۳)، تیرکانن کاندیت^۶ (۲۰۰۰) و دانست^۷ (۱۹۹۷) بر این باورند که فرایندهای ترجمه همواره به فعالیت‌هایی اطلاق می‌شوند که به نوعی به حل مشکل

1- Campbell

2- Neubert

3- Kiraly

4- Jensen

5- Lørscher

6- Tirkkonen-Condit

7- Dancette

و مسئله می‌انجامند. بنابراین یکی از راه‌های نگرش به عناصر مختلفی که مترجم به هنگام ترجمه با آن‌ها مواجه می‌شود، پرداختن به همین مشکلات ترجمه است. در این راستا، می‌توان به تعداد و نوع مشکلات و همچنین روش‌های رویارویی مترجمان به هنگام مواجهه با این گونه مشکلات ترجمه، پرداخت. از نظر پیم (۱۹۹۳)، نمی‌توان به توانش یک مترجم پی برد جز «در شرایطی که در آن شک و تردید وجود دارد، موقعیت‌هایی که بیش از یک راهکار و انتخاب پیش روی مترجم قرار دارد» (۲۹). در تعریف مشکل سیرن و هاکارینن^۱ خاطر نشان می‌کند:

در مطالعات ترجمه، مشکل به طور عمده، به عناصر مختلف متنی اشاره می‌کند که بدون کندوکاو و ژرف‌اندیشی قابل ترجمه نیستند. پس حل مشکل عبارتست از فرایند کاوش و ژرف‌اندیشی که به ارائه عنصری متنی معادل با عنصر متنی موجود در متن مبدأ و یا حذف آن می‌انجامد (۷۶).

اما در عین حال، اصطلاح «مشکل» می‌تواند دربرگیرنده مضامین منفی نیز باشد، به همین دلیل برخی از محققان بر این باورند که متمرکز شدن بر مشکلات ترجمه، می‌تواند برخی عواقب جانبی را نیز در پی داشته باشد. در این راستا، سگینو (۱۹۸۹) می‌گوید «تأکید و تمرکز بر نقاطی که در ترجمه با کاوش و چالش همراه است می‌تواند منجر به بغرنج شدن متن مبدأ شد» (۱۴۴). همچنین جاسکلینن (۲۰۰۲) به ارائه دلیل دیگری برای اجتناب از مشکل محوری در ترجمه می‌پردازد، بر این مبنا که «ویژگی‌های فرایند ترجمه که به نظر می‌رسد به مهم‌ترین تفاوت‌های فردی اشاره می‌کند، الزاماً مربوط به مشکلات ترجمه در مفهوم سنتی آن نمی‌باشد» (۸۰). جاسکلینن، به کارگیری اصطلاح «نقاط توجه» را به جای «مشکل» پیشنهاد می‌نماید که عبارت است از «آن مواردی که در فرایند خودکار و روال عادی ترجمه ایجاد وقفه کرده و باعث جلب توجه و تمرکز مترجم می‌شود» (۷۳). بنابراین مترجم این اختیار را دارد که فرایند عادی و غیرمشخص ترجمه را به جهت پرداختن به «مشکلات» متوقف کند. فرایند عادی و غیرمشخص ترجمه عبارت است از «فرایندهای آسان، خودبخودی، و غیر قابل کنترل در ترجمه مانند بلند خواندن متن مبدأ و یا تولید ترجمه‌ای روان و سلیس از متن مبدأ بدون درنگ و ژرف‌اندیشی» (۷۳). در تعریف ارائه شده، مشکلات به عنوان زیرمجموعه‌ای از نقاط توجه در نظر گرفته می‌شوند (۷۳).

اگر به ترجمه به عنوان یک فرایند حل مشکل نگریسته شود، آنگاه ابزارها و روش‌هایی که برای حل این مشکل به کار گرفته می‌شود، می‌تواند به عنوان راهکار در نظر گرفته شود. از این رو، لورشر به تعریف راهکار ترجمه می‌پردازد که عبارت است از «شیوه‌ای بالقوه و آگاهانه برای حل مشکل یا مسئله‌ای که یک فرد در حین ترجمه بخشی از یک زبان به زبان دیگر با آن مواجه می‌شود» (جاسکلین، ۲۰۰۲، ۷۶). بنابراین از نظر وی، مشکل محوری، هدف محوری و آگاهی بالقوه، سه مشخصه بارز راهکار ترجمه می‌باشد. این چنین دیدگاهی توسط جاسکلین از دو منظر مورد انتقاد واقع شده است. ابتدا از این جهت که «تعریف ارائه شده به توضیح و تشریح راهکارهای حل مسئله پرداخته و قسمت‌هایی که در آن ترجمه بدون مشکل انجام می‌گیرد را نادیده انگاشته است» (۱۰۹). وی در این باره اشاره به فرایندهایی دارد که در حین ترجمه، بدون مشکل خاصی منجر به ارائه راهکاری مناسب می‌شود که از نظر او می‌تواند به اندازه موارد مشکل‌دار جالب توجه باشد. جاسکلین بر خلاف نظر لورشر، چنین مراحل را به عنوان راهکارهای ترجمه در نظر می‌گیرد. دومین مورد این است که به نظر جاسکلین، راهکارها مفاهیم آگاهانه‌ای نیستند چرا که «چنین آگاهی بالقوه‌ای، همیشه قابل بررسی نیست، همانطور که تصمیمات ناخودآگاه مترجم توسط گزارش‌های کلامی قابل بررسی نبوده، حال آنکه به روش مشاهده می‌توان آن‌ها را مورد مطالعه قرار داد» (۱۰۹). با توجه به اظهار نظر محققان مختلف می‌توان دریافت که هر کدام دیدگاه متفاوتی نسبت به موضوع بهیمنگی دارند.

شیوه تحلیل داده‌ها

مبنا و اساس روش تحقیق در این بررسی، رویکردی کیفی است که از آن برای درک و تبیین پدیده‌های پیچیده اجتماعی که حاصل فعالیت‌ها و هم‌کنشی‌های بشری است استفاده می‌شود. برای تحلیل داده‌ها از نظریه داده بنیاد^۱ استفاده می‌شود که یکی از روش‌های مهم و رایج در تحقیقات کیفی است. دنزین و لینکولن^۲ بیان می‌دارند که شیوه تحلیلی پژوهشی نظریه داده بنیاد مشتمل بر رهنمون‌های منظم و استقرایی برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها است، تا بدین وسیله بتوان چارچوب‌های نظری را ایجاد کرد که داده‌های جمع‌آوری شده را تبیین

1- Grounded Theory

2- Denzin & Lincoln

می‌کنند.

شیوه اصلی تحلیل داده‌ای در این روش، یک فرایند رمزگذاری و تقسیم‌بندی مداوم است. تحلیل با رمزگذاری آغاز خواهد شد و داده‌های پیاده شده خط به خط بررسی می‌شوند تا اعمال و رویدادهای منعکس شده در آن‌ها را بتوان تعریف کرد. در این پژوهش با توجه به شاخص‌های متعدد ارائه شده توسط محققان پیرامون شناسایی مترجمان تازه‌کار، مجموعه‌ای از معیارهایی که با محدودیت‌ها و شرایط حاکم بر فضای بررسی حاضر سازگارتر به نظر می‌رسند استفاده شده است.

الف) همه شرکت‌کنندگان باید زبان مادری آن‌ها فارسی و زبان دوم آن‌ها انگلیسی باشد. ب) صفت «تازه‌کار» به دانشجویان ترم آخر کارشناسی مترجمی زبان انگلیسی اطلاق می‌شود که در درس مبانی و نظریات ترجمه نمره «عالی» را کسب کرده باشند. پ) مترجم تازه‌کار همچنین باید کمتر از چهار سال سابقه ترجمه داشته و تاکنون اثری را به چاپ نرسانده باشد. با توجه به معیارهای فوق، هشت مترجم تازه‌کار زن و مرد از دانشگاه‌های مشهد برای شرکت در این پژوهش برگزیده شدند. همچنین برای انتخاب متن مورد نظر برای ترجمه، با توجه به نظریات گوناگون محققان، معیارهای زیر در نظر گرفته شد.

دشواری متن مبدأ باید به میزانی باشد که مترجم را به چالش کشیده و فرایندهای ذهنی و شناختی وی را درگیر و دخیل کند و مترجمان نباید نسبت به موضوع متن مورد نظر هیچ برتری و آشنایی قبلی نسبت به یکدیگر داشته باشند. همچنین، متن مورد نظر باید توسط یک مؤلف انگلیسی زبان نگاشته شده باشد و متنی روان و شفاف بوده و عاری از اشکالات نگارشی باشد. متن مورد نظر، نباید بیش از حد کوتاه و یا بیش از حد طولانی باشد، زیرا در حالت اول قادر به نشان دادن توانایی افراد در ترجمه نبوده و در حالت دوم باعث خستگی مترجمان و در نتیجه کاهش اعتبار نتایج به دست آمده می‌شود. متن مورد نظر راجع به مسائل مربوط به رشته مطالعات ترجمه باشد، تا بتوان از آشنایی حداقلی شرکت‌کنندگان با موضوع تا حدودی اطمینان داشت.

بنابر معیارهای فوق، سه بند از صفحه ۱۴۳ کتاب گشتاری در نظریه‌های ترجمه اثر آنتونی پیم (۲۰۱۰) به عنوان متن مبدأ استفاده شد. این متن شامل ۱۵ جمله و ۳۳۰ واژه است که به مسائل پسااستعماری ترجمه می‌پردازد. بنا به گفته شرکت‌کنندگان هیچ کدام از آن‌ها با این متن آشنایی نداشته‌اند. متن انتخاب شده متنی توضیحی بود که تحت تأثیر عوامل مختلفی برای این تحقیق در نظر گرفته شده است.

با توجه به بررسی‌های انجام شده پیرامون کارهای مشابه و محدود صورت گرفته در ایران، به این نکته پی برده شد که بیشتر کارهای انجام شده در زمینه ترجمه ادبی صورت گرفته است که به دلیل رواج شیوه‌های سنتی مبتنی بر مقابله متون و بررسی عوامل زبان‌شناختی در اوایل شکل‌گیری رشته مطالعات ترجمه و در نتیجه نپرداختن به مسئله کاربردی بودن متون انتخاب شده صورت گرفته است. در نتیجه تصمیم گرفته شد تا در این تحقیق به نوع دیگری از متون پرداخته شود. نکته مهم دیگر راجع به ترجمه ادبی این است که علاوه بر توانش ترجمه، مترجم باید از ذوق و قریحه ادبی نیز برخوردار باشد که این عامل جزء شرایط اصلی برای انتخاب شرکت‌کنندگان این بررسی نیست، در نتیجه تصمیم به انتخاب نوعی از متن گرفته شد که در آن تا حدودی بتوان از معیارهای عینی‌تری بهره برد. ارزیابی و سنجش متون توضیحی نیز با معیارهای عینی امکان‌پذیر است و تا حدودی سلايق و نظرات شخص ارزیاب در سنجش این نوع متون به حداقل می‌رسد.

با توجه به نیاز مبرم و روزافزون کشور ایران به ترجمه متون دانشگاهی، علمی و تخصصی به نظر می‌رسد که انتخاب متنی توضیحی برای ترجمه در این تحقیق کمکی باشد به اشاعه تفکر پرداختن به متون توضیحی و پی بردن به اهمیت آموزش ترجمه این نوع متون در کشور.

ابزار تحقیق

در این پژوهش با توجه به امکانات موجود از سه شیوه فن فکرگویی، مشاهده و مصاحبه مرورنگر استفاده شد.

فن فکرگویی عبارت است از گزارش کلامی شرکت‌کنندگان در حین انجام عمل (به عنوان مثال، عمل ترجمه) که اولین بار توسط لویس (به نقل از اریکسون و سایمن، ۱۹۸۷)^۱ معرفی شد و پس از آن توسط اریکسون و سایمن (۱۹۸۷) مورد تحلیل و بررسی بیشتر و عمیق‌تری قرار گرفت. برای اجرای فن فکرگویی از آن‌ها خواسته شد که هنگام ترجمه درباره آنچه که اندیشیده، جستجو و احساس کرده توضیحاتی ارائه دهند. در این روش، گزارش‌های کلامی افراد توسط دوربین فیلم‌برداری ضبط و ثبت می‌شود تا محقق بتواند به هنگام تحلیل

داده‌ها به مرور اظهارات افراد پرداخته و بررسی را با دقت نظر به انجام برساند. هدف این روش، آشکار ساختن آنچه که به طور ضمنی در ذهن و عمل شرکت‌کنندگان وجود دارد، می‌باشد.

روش مشاهده در این مطالعه عبارت است از مشاهده رفتار و کنش‌های مترجمان به هنگام ترجمه. مشاهده به طرق مختلفی می‌تواند صورت پذیرد که کرینگ^۱ (۲۰۰۹) به طبقه‌بندی آن می‌پردازد که شامل پروتوکل مشاهده، ضبط توسط دوربین فیلم‌برداری، پروتوکل رایانه‌ای، مشاهده حرکات و تغییرات چشمی و مشاهده تغییرات امواج مغزی مترجم است (۳۵۰، به نقل از کریستنسن، ۲۰۱۱، ۱۴۲).^۲ در این تحقیق با توجه به امکانات موجود از پروتوکل مشاهده و دوربین فیلم‌برداری استفاده می‌شود. در پروتوکل مشاهده، محقق، مترجم را در حین ترجمه مشاهده و بررسی کرده و از رفتارها و حرکات وی یادداشت‌برداری می‌کند. روش دیگر، استفاده از دوربین فیلم‌برداری برای ضبط رفتارهای مترجم می‌باشد که نسبت به روش مشاهده مزیتی دارد و آن این است که محقق قادر به بازبینی و بررسی مکرر است.

روش مصاحبهٔ مرورنگر بر اساس نظر کرینگ (به نقل از کریستنسن) جزء گزارش‌های کلامی برون خطی است، زیرا مصاحبه، همزمان با اجرای ترجمه صورت نمی‌پذیرد. این شیوه برای دستیابی به داده‌هایی کیفی که پشتیبان و مکمل داده‌های کیفی دیگری که به طرق مختلف دیگر به دست آمده‌اند، به کار برده می‌شوند (آبرین، آلوس، لیپارینی کامپوس، پاولویچ)^۳. این شیوه عبارت است از طرح پرسش‌هایی توسط محقق پیرامون عمل ترجمه و رفتار و کنش‌های خاصی که از مترجم در حین ترجمه سرزده است. به عبارتی، چنانچه برای محقق در هر مرحله از انجام ترجمه و در هر کنشی که از مترجم در حین ترجمه سر می‌زند، نکتهٔ مبهمی پیش بیاید آن را یادداشت کرده و پس از اتمام ترجمه در مصاحبه از مترجم درخواست می‌کند که راجع به آن توضیحاتی را ارائه دهد. بهتر است این شیوه بلافاصله پس از اتمام ترجمه صورت پذیرد تا مترجم حضور ذهن بیشتری نسبت به آنچه که انجام داده است، داشته باشد. در عین حال می‌توان در صورت عدم حضور ذهن مترجم با ضبط فرایند ترجمه توسط دوربین فیلم‌برداری، فرایندها و گزارش‌ها را مرور کرد.

1- Kring

2- Christensen

3- O'Brien, Alves, Liparini Campos, Pavlovic

قبل از اجرای پژوهش، جلساتی جهت آموزش و آشناسازی افراد با شیوه‌های تحقیق برگزار شد. هنگام اجرای پژوهش در کلاس مورد نظر محلی مناسب برای استقرار مترجم در نظر گرفته شده و انواع فرهنگ واژگان فارسی به انگلیسی و انگلیسی به فارسی، به صورت دیجیتال و به صورت فیزیکی، در محلی قرار داده شد که مترجم به راحتی بتواند به آن‌ها دسترسی داشته باشد. همچنین قبلاً با آن‌ها هماهنگ شد که چنانچه از فرهنگ واژگان خاصی برای ترجمه استفاده می‌کنند، آن را نیز همراه خود داشته باشند که فقط دو نفر از مترجمان فرهنگ واژگان مورد نظر خود را همراه خود آوردند و بقیه انواع فرهنگ واژگان دیجیتال نصب شده در گوشی همراه خود را به عنوان فرهنگ واژگان ملازم مناسب دانستند. همچنین آن‌ها از طریق رایانه همراه می‌توانستند به اینترنت و انواع موتورهای جستجو و همچنین ترجمه گوگل دسترسی داشته باشند. پس از جایگیری مترجم در محل مورد نظر، دوربین دیجیتال به نحوی در محل تعبیه می‌شد که کاملاً به مترجم جهت بررسی و مشاهده رفتار و گفتار وی و همچنین به صفحه رایانه جهت بررسی اعمال انجام شده با آن مشرف باشد. سپس متن مبدأ که با قلم زر در اندازه ۱۲ تایپ شده بود به همراه کل کتاب که در مجموع ۱۷۰ صفحه بود به مترجم ارائه شد.

شخص محقق در محلی قرار گرفت تا بتواند رفتارها و واکنش‌های مترجم را با جزئیات مشاهده کند، در عین حال از نزدیک بودن بیش از حد به مترجم به جهت کاهش تأثیر وجود محقق و اضطراب مترجم خودداری شد. در ابتدا به مترجم خاطر نشان شد که حضور محقق صرفاً برای مواجهه با مشکلات فنی احتمالی بوده تا تأثیر این حضور کاهش یابد. لازم به ذکر است که این مراحل برای تمامی جلسات برگزار شده، به دقت اجرا شد. طی اجرا، به طور نامحسوس رفتارهای مترجم توسط محقق یادداشت‌برداری شده و به سؤالات پیش آمده پاسخ داده می‌شد. همچنین زمانی که مترجم از گفتار باز می‌ایستاد توسط محقق به ادامه گزارش کلامی تشویق می‌شد.

پس از انجام مرحله اولیه ترجمه یعنی دست‌نویس اولیه، از مترجم درخواست شد که به پاک‌نویس کردن برای ارائه نسخه نهایی مبادرت ورزد و طی این عمل نیز به گزارش‌های کلامی خود ادامه دهد. بلافاصله پس از اتمام ترجمه از مترجم خواسته شد که آزادانه به آنچه که در طی ترجمه انجام داده است و همچنین از مشکلاتی که با آن‌ها در حین ترجمه مواجه شده و راهکارهای ارائه شده برای حل مسئله بپردازد. همچنین سؤالاتی راجع به مرحله بازنویسی و اصلاحات مطرح شد و از مترجم درخواست شد که در حد امکان علت تغییرات

اعمال شده در مرحله بانویسی نهایی را تشریح کند.

هنگام انجام ترجمه، شرکت‌کنندگان حق این انتخاب را داشتند که افکار خود را به زبان فارسی، انگلیسی یا هر دو بیان کنند اما همه آن‌ها زبان مادری‌شان یعنی زبان فارسی را برای بیان افکار خود برگزیدند. در این مرحله، فکرگویی‌های تک‌تک افراد به دقت به صورت مکتوب پیاده‌سازی می‌شوند. پیاده‌سازی افکار افراد به صورت یکسره انجام نگرفت بلکه در هر نقطه‌ای که محقق تشخیص می‌داد یک نکته به صورت کامل و به صورت یک واحد بیان شده، مکث کرده و آن را مکتوب ساخته و بار دیگر به بررسی باقی اظهارات ادامه می‌داد و بدین ترتیب پیاده‌سازی افکار به صورت نظام‌مند و طبقه‌بندی شده صورت گرفت.

نکته جالب توجه این است که تمامی شرکت‌کنندگان نیز بر اساس واحدهای قابل تشخیص در ترجمه، مانند واژه، عبارت و جمله، عمل ترجمه را انجام داده و اظهار نظر خود را نیز بر مبنای واحدها بیان کردند. هر گاه که مترجم از یک واحد به واحد دیگر می‌پرداخت، آن اظهارات به عنوان یک رمز مجزا در نظر گرفته شده و هر حرکت شناختی بیان شده در یک خط جداگانه به صورت یک رمز مجزا مکتوب می‌شد و بدین ترتیب اظهارات هر فرد در برگه‌های جداگانه رمزگذاری شد. همچنین داده‌های حاصل از مشاهده و مصاحبه مرورنگر نیز برای هر کدام از شرکت‌کنندگان به طور مجزا ثبت و پیاده‌سازی شد.

یافته‌های تحقیق

در حقیقت فرایند تحلیل داده‌ها زمانی آغاز شد که رمزگذاری و مقوله‌بندی داده‌ها شروع شد، زیرا نتیجه‌گیری و تصمیم‌گیری از تحلیل داده‌ها مستلزم طبقه‌بندی و رمزگذاری اقدامات صورت گرفته توسط مترجمان در حین ترجمه است. بدون تقسیم‌بندی و فشرده‌سازی داده‌ها امکان رسیدن به نتایج از میان حجم انبوهی از داده‌های نامرتب بعید به نظر می‌رسد. در فرایند رمزگذاری داده‌ها به دو سطح جزئی یا خرد و کلی یا کلان توجه شد زیرا این دو سطح از بررسی، با یکدیگر کاملاً مرتبط‌اند. به عبارتی بدون بررسی جزئی کل تصویر مبهم و گنگ به نظر می‌رسد و بدون در نظر گرفتن دید کلی، اجزاء و جزئیات به خوبی با یکدیگر مرتبط نبوده

و در نتیجه منجر به درک نادرست و نامرتب می‌شود. در رمزگذاری در سطح خرد، تفسیر داده‌ها به صورت جزئی صورت گرفت و در سطح کلان، تمامی تفاسیر حاصل از تحلیل جزئی، از نمایی بازتر طبقه‌بندی و تجمیع گردیدند. بدین ترتیب مشخص شد که تمامی این افراد از ابتدا تا انتهای ترجمه به ترتیب از چهار مرحله برنامه‌ریزی، درک و فهم مطلب، انتقال و کنترل گذر می‌نمایند. همچنین با بررسی و تجمیع کدگذاری‌ها این نتیجه به دست آمد که تمامی اقدامات ذهنی و فعالیت‌های شناختی این افراد به‌طور عمده در سه سطح زبانی، مفهومی و بلاغی صورت می‌گیرد.

مرحله برنامه‌ریزی شامل رفتارها یا گفتارهایی است که نشانگر برنامه‌ریزی مترجم برای ترجمه، قبل از درگیری در جزئیات ترجمه است. در مرحله درک و فهم مطلب، مترجمان به انجام رفتارها یا گفته‌هایی می‌پردازند که نشان‌دهنده سعی مترجم در یافتن و درک معنای متن مبدأ است و در مرحله بازبینی رفتار یا گفتار مترجمان حاکی از ترجمه یعنی تبدیل متن مبدأ به متن مقصد است. در مرحله کنترل می‌توان شاهد رفتار یا گفتارهایی بود که نشان‌دهنده سعی مترجم بر اصلاح متن تولید شده است.

درباره سطوح ترجمه‌ای، پردازش در سطح زبانی عبارت است از مواجهه مترجم با زبان متن در روند خطی و زبان‌شناسی. به عنوان مثال مشخص کردن معنای واژگان ناآشنا و یا تحلیل نحوی و واژگانی متن مبدأ و مقصد و یا استفاده از فرهنگ واژگان متفاوت برای جستجوی معانی و مسایل نحوی. پردازش در سطح مفهومی به معنای درک معنا و مفهوم متن است. در واقع مترجم در این مرحله معنای کلی متن مبدأ را قبل از اجرای ترجمه به دست می‌آورد. به عنوان مثال، درک موضوع اصلی متن مبدأ و درک ارتباط منطقی بین اجزاء متن و ارائه همان موضوع و ربط منطقی در متن مقصد. و در نهایت پردازش در سطح بلاغی عبارت است از تحلیل بلاغی متن که شامل تحلیل منتهی بلاغی و تحلیل بافتی بلاغی متن مبدأ و متن مقصد بوده که قرار است تولید شود. تحلیل منتهی بلاغی به معنای تحلیل کارکرد بلاغی اجزاء متن است. به عنوان مثال به دست آوردن استدلال متن، اطلاعات پیش زمینه‌ای و آغاز کردن ترجمه و تحلیل بافتی بلاغی به معنای تشخیص بافت و شرایط پیرامونی متن، به عنوان مثال نویسنده، خواننده و شرایط اجتماعی که متن در آن ایجاد شده و شرایط اجتماعی که متن مقصد قرار است در آن ایجاد شود.

جدول ۱. جدول ماتریسی تفسیر سطوح و مراحل

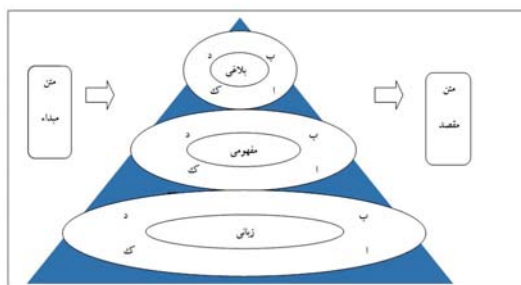
ارزیابی متن مقصد	مشخص کردن نظام بلاغی متن مقصد اضافه کردن توضیحات برای فهم بیشتر خوانندگان جستجو برای انتخاب واژگان مناسب	فهم نظام بلاغی متن مبدأ فهم کارکرد اجزاء متن	مشخص کردن هدف و مخاطب ترجمه فهم نظام بلاغی متن مبدأ فهم کارکرد متن مبدأ	سطح بلاغی
بررسی انطباق معنایی متن مقصد با متن مبدأ (وفاداری) ارزیابی متن مبدأ ارزیابی متن مقصد	بیان ایده‌های متن مبدأ به متن مقصد	استخراج موضوع اصلی تشخیص انسجام متنی برای ایجاد ارتباط بین اجزاء متن برقراری ارتباط با بافت	استخراج موضوع اصلی تشخیص انسجام متنی برای به دست آوردن منطق حاکم بر متن مبدأ برقراری ارتباط با بافت	سطح مفهومی
بررسی واژگان منتخب از لحاظ شفافیت و روانی و تعویض آن‌ها در صورت وجود انتخاب بهتر مقایسه با معیارهای یک ترجمه خوب ارزیابی متن مبدأ و مقصد	بازیابی معادل‌های از متن مبدأ برای متن مقصد گذاشتن واژه‌ها کنار هم و ایجاد واحدهای زبانشناسی بزرگ‌تر متوسل شدن به فن‌های ترجمه	برطرف کردن مشکلات واژگانی تحلیل واژگان و گرامر متن مبدأ	حل کردن مشکلات واژگانی	سطح زبانی
کنترل	انتقال	درک	برنامه‌ریزی	

همانطور که پیشتر گفته شد، هشت مترجم تازه‌کار ایرانی در این تحقیق به ترجمه یک متن توضیحی از انگلیسی به فارسی پرداختند. در این پژوهش مشخص شد که تمامی

شرکت‌کنندگان در حین ترجمه، از چهار مرحله برنامه‌ریزی، درک و فهم مطلب، انتقال و کنترل در سه سطح بلاغی، مفهومی و زبانی گذر نمودند. در این تحقیق از نمودار ماتریسی و هرمی برای ارائه نتایج و تفهیم فرایندهای ترجمه استفاده شده است.

پس از بررسی داده‌های به دست آمده از هشت شرکت‌کننده در این پروژه به طور کلی در مراحل و سطوح مطرح شده در روند ترجمه، ۱۰۵۲ اقدام صورت گرفته توسط مترجمان تازه‌کار به ثبت رسید. در جدول ۱ توضیحات مراحل و سطوح مختلف قابل مشاهده‌اند.

مزیت مدل ماتریسی این است که می‌توان فرایندهای ترجمه را به صورت لیست شده، سازمان‌یافته و مرتب ارائه کرد. اما مسئله این است که این مدل قادر به اشاره به پیچیدگی و پویایی فرایندهای ترجمه نیست. به عبارتی طبقه‌بندی کردن اقدامات مترجمان به چهار گروه برنامه‌ریزی، درک، انتقال و بازبینی می‌تواند این تلقی را به وجود آورد که فرایندهای طی شده در ترجمه، فرایندهایی خطی‌اند. اما در حقیقت هیچ کدام از این مراحل به صورت قطعی و مرزبندی شده قابل تشخیص نبوده و هر مرحله با مرحله قبل و بعد خود به نوعی در هم آمیخته است. در عین حال بر اساس بررسی کلان‌نگر، به نوعی ترجمه به صورت خطی صورت می‌پذیرد زیرا مترجم از ابتدا شروع کرده و در نهایت به انتها می‌رسد. در نتیجه می‌توان گفت در حالی که در سطح خرد عملیات به صورت غیر خطی صورت می‌گیرد، در سطح کلان به صورت خطی اجرا می‌شود. بدین ترتیب برای نشان دادن هر دو سطح خرد و کلان در فرایندهای ترجمه می‌توانیم از مدل هرمی استفاده کنیم که ماهیت پویایی فرایند ترجمه و خطی بودن کلان ساختار آن قابل نمایش باشد. در شکل شماره ۲ هر دو قسمت عمده فرایند ترجمه یعنی مراحل و سطوح نشان داده شده است و مترجمان در هر سطح بلاغی، مفهومی و زبانی چهار مرحله برنامه‌ریزی، درک، انتقال و کنترل را انجام داده‌اند.

نمودار: نمایش مراحل و سطوح در فرایند ترجمه

فرایندهای ترجمه در مترجمان تازه‌کار

پس از رمزگذاری و گروه‌بندی داده‌ها در مقوله‌های ذکر شده، تمامی اقدامات ترجمه‌ای تک‌تک افراد شمارش و میانگین هر گروه محاسبه شد. همچنین میزان درصد هر سطح در هر مرحله از تقسیم تعداد اقدامات صورت گرفته هر سطح در هر مرحله بر تعداد کل اقدامات صورت گرفته در آن گروه حاصل شد. بر اساس یافته‌های جدول ۲ می‌توان دریافت که مترجمان تازه‌کار بیشترین اقدامات شناختی خود را در ترجمه، به مرحله انتقال معطوف داشته‌اند (۵۲،۴٪).

جدول ۲: میانگین و پراکندگی درصدی اقدامات صورت گرفته توسط مترجمان

مترجمان تازه‌کار		پرنامه‌ریزی
درصد	میانگین	بلاغی
٪۰،۱۷	۰،۲۵	مفهومی
٪۰،۳۴	۰،۵	زبانی
٪۰،۶	۰،۸۷	کل
٪۱،۱۱	۱،۶۲	درک
درصد	میانگین	بلاغی
٪۱،۸	۲،۱	مفهومی
٪۷،۶	۱۲	زبانی
٪۱۳	۱۹	کل
٪۲۲،۴	۳۳،۱	انتقال
درصد	میانگین	بلاغی
٪۳،۴	۵	مفهومی
٪۱۱،۹	۱۶،۷۵	زبانی
٪۳۷،۱	۵۴،۲۵	کل
٪۵۲،۴	۷۶	کنترل
درصد	میانگین	بلاغی
٪۳،۴	۵،۲۵	مفهومی
٪۱۰،۳	۱۵	زبانی
٪۱۰،۶	۱۵،۵	کل
٪۲۴،۳	۳۵،۷۵	کل اقدامات بلاغی
٪۹،۲	۱۲،۶	کل اقدامات مفهومی
٪۳۰،۱۴	۴۴،۲۵	کل اقدامات زبانی
٪۶۱،۳	۸۹،۶۲	جمع کل
٪۱۰۰	۱۴۶،۴۷	

همچنین یافته‌های (جدول ۲) حاکی از این است که در مرحله برنامه ریزی، درک، انتقال و کنترل بیشترین اقدامات مترجمان تازه‌کار معطوف به سطح زبانی بوده است که این مسئله می‌تواند به یکی از ویژگی‌های برجسته مترجمان تازه‌کار یعنی توجه به مسائل زبانی صرف اشاره نماید. با استفاده از شیوه‌های تحقیق ذکر شده مشخص شد که مترجمان تازه‌کار بیشتر متمرکز بر واحدهای ترجمه‌ای کوچک‌تر مانند واژه یا عبارت‌اند. همچنین آن‌ها برای ترجمه جمله‌واره‌ها با مشکل مواجه شده و از این مسئله که نمی‌توانند معادل دقیقی برای هر جمله‌واره بیابند، اظهار نارضایتی می‌کردند. با استفاده از روش‌های مشاهده و مصاحبه مشخص شد که مترجمان تازه‌کار فرایند ترجمه را با تشویش و نگرانی و سردرگمی زیادی گذراندند که دلیل این امر، تأکید آن‌ها بر مسایل زبانی ترجمه و غفلت از پرداختن کافی به سطوح بلاغی، مفهومی و یا فرامتنی است.

بیشتر شرکت‌کنندگان تازه‌کار در این تحقیق، به محض دریافت متن، یک دور آن را خوانده و زیر واژه‌های مشکل و ناآشنا خط کشیده و سپس به جستجوی معنای واژه‌ها در فرهنگ واژگان انگلیسی به فارسی پرداختند. این افراد همچنین در مصاحبه مروری انجام گرفته نیز اذعان داشتند که پیش از شروع هر ترجمه، اقدامات فوق را انجام می‌دهند و بر این باور بودند که درک موضوع و مفهوم متن، در ازای یافتن معنای واژه‌های دشوار آن متن میسر می‌شود. این چنین نظریاتی بیشتر حاکی از دغدغه مترجمان تازه‌کار در یافتن معنی در سطح واحدهای کوچک ترجمه‌ای مانند واژه بوده است و در حدی ذهن مترجم را به خود مشغول می‌کند که او در مرحله برنامه‌ریزی فقط به پردازش زبانشناسانه می‌پردازد. یکی از مهم‌ترین پیامدهای انجام چنین فرایندهایی در مرحله برنامه‌ریزی این است با توجه به اینکه برای هر واژه بیش از یک معنی در دیکشنری وجود دارد و با توجه به ناآگاهی مترجم از بافت کلی متن، وی با معانی مختلف یک واژه مواجه شده و از همان ابتدا دچار سردرگمی و تنش گشته که باعث اختلال در پیشبرد منطقی فرایند می‌شود.

اگر چه مترجمان تازه‌کار در مرحله برنامه‌ریزی اقداماتی را به انجام رسانیدند، اما گستره برنامه‌ریزی آن‌ها بسیار محدود بوده و از حیطة و چارچوب سه بند مورد نظر برای ترجمه، فراتر نرفته و صرفاً به آن چیزی که پیش رو برای ترجمه داشتند پرداختند و مسائل فرامتنی را مد نظر قرار ندادند. البته در میان شرکت‌کنندگان یک نفر (مرد) پیش از شروع ترجمه در فکرگویی‌های خود از این که باید هدف و مخاطب در ترجمه مشخص شد سخن گفت اما بدون پرسش پیرامون هدف و مخاطب از محقق شروع به ترجمه کرد. به نظر می‌رسد ابراز

چنین گفتارهایی صرفاً تحت تأثیر نظریات ترجمه فراگرفته در کلاس‌های آموزشی بوده ولی مترجمان تازه‌کار تجربه لازم در مواجهه و برخورد عملی با این نظریات را کسب نکرده‌اند. با بررسی‌های صورت گرفته مشخص شد که فرایندهای طی شده توسط این افراد، بیشتر به این صورت بود که به محض دریافت متن مبدأ، وارد ترجمه عملی یعنی انتقال متن مبدأ به متن مقصد مشغول شده و در طی انجام ترجمه با مفهوم و مضمون متن مبدأ آشنا می‌شدند. مترجمان تازه‌کار در مرحله کنترل بیشتر به بررسی درستی و صحت واژگان ارائه شده در ترجمه پرداختند و اشاره‌ای به مسئله شفافیت و روانی متن مقصد نکردند.

مترجمان تازه‌کار در سطح بلاغی بیشتر به صورت خطی عمل کرده و فقط به تحلیل در سطح بلاغی متنی پرداختند. در سطح مفهومی نیز این افراد به ترجمه واژه به واژه و قرار دادن آن‌ها در کنار یکدیگر در مرحله انتقال و سپس تلاش به جهت فهم معنای جملات حاصل از ترجمه واژه‌ها توجه کرده و در واقع تا رسیدن به مرحله انتقال هنوز به درک کاملی از متن مبدأ دست نیافتند. در سطح زبانی توجه مترجمان معطوف به جایگزین کردن واحدهای موجود در متن مبدأ (واژه، عبارت، جمله‌واره و جمله) با معادل‌های متناسب در متن مقصد می‌شود. فرایندهای ترجمه در این سطح شامل ساماندهی و هماهنگ کردن اجزاء متن مبدأ و مقصد با هدف ایجاد بیشترین میزان تناسب بین آن دو می‌باشد.

ترجمه در مقایسه با تألیف از این حیث متفاوت است که در ترجمه، محتویات در دسترس مترجم قرار دارد و از نظر عده‌ای وظیفه مترجمان در ترجمه، فقط یافتن زبان جدید برای ارائه محتویات آن است. پس مترجم فقط کافی است که به سادگی به رمزگشایی رمزهای متن مبدأ و رمزگذاری آن‌ها در زبان جدید حتی بدون دانستن معنا بپردازد. این چنین انتقال کورکورانه‌ای قطعاً منجر به ارائه‌ای مبهم و گاه اشتباه از متن مقصد شد. با بررسی داده‌ها چندین مورد از این نوع ارائه در فرایندهای طی شده توسط مترجمان تازه‌کار مشاهده شد. مترجمان تازه‌کار هنگامی که به واژه‌ها با عباراتی مواجه می‌شدند که در فارسی معادل دقیقی نداشتند، حتی با وجود دانستن مفهوم آن‌ها همچنان اصرار بر یافتن معادل دقیق و ارائه ترجمه واژه به واژه کرده و از استفاده از روش‌هایی همچون توضیح بیشتر و یا ارائه معنی با بیانی دیگر اجتناب می‌ورزیدند که به نظر می‌رسد مشاهده چنین مواردی بیانگر وابستگی مترجمان تازه‌کار به واژگان و ترجمه در سطح واژه است.

یافته‌های حاصل از تحقیق حاضر، حاکی از عدم توانایی مترجمان تازه‌کار برای ایجاد تصویری واضح و کارآمد از متن مبدأ قبل از شروع ترجمه بود. فرایند ترجمه آن‌ها به هیچ وجه

به صورت برنامه‌ریزی شده و قابل کنترل صورت نمی‌گرفت. در واقع تلقی آن‌ها از ترجمه بیشتر شامل فرایند رمزگشایی از یک زبان و رمزگذاری به زبان دیگر، بدون درک مفهوم کلی، هدف و کارکرد متن اصلی بود. به علت عدم وجود درک نسبی از متن اصلی پیش از شروع کار و روشن بودن مسیر پیش رو، روند ترجمه با استرس و نگرانی زیادی صورت گرفت.

بحث

باتوجه به تحلیل‌های صورت گرفته می‌توان دریافت که مترجمان تازه کار به هنگام ترجمه چهار مرحله برنامه‌ریزی، درک، انتقال و کنترل را پشت سر گذاشتند و در هر یک از این مراحل در سه سطح بلاغی، مفهومی و زبانی عمل کردند.

در مجموع ۱۱٪ از فعالیت‌های مترجمان تازه کار در مرحله برنامه‌ریزی، ۲۲٫۴٪ در مرحله درک، ۵۲٫۴٪ در مرحله انتقال و ۲۴٫۳٪ در مرحله کنترل صورت پذیرفت. همچنین از نظر فعالیت‌های این شرکت‌کنندگان در سطوح مختلف، ۹٫۲٪ به اقدامات بلاغی، ۳۰٫۱۴٪ به اقدامات مفهومی و ۶۱٫۳٪ به فعالیت‌های زبانی اختصاص یافت.

لازم به ذکر است که در مرحله برنامه‌ریزی، بیشترین فعالیت مترجمان تازه‌کار به سطح زبانی (۰٫۶٪) و سپس مفهومی (۰٫۳۴٪) و در نهایت بلاغی (۰٫۱۷٪) اختصاص می‌یابد. در مرحله درک، بیشترین اقدامات افراد به ترتیب در سطح زبانی (۱۳٪)، مفهومی (۷٫۶٪) و بلاغی (۱٫۸٪) صورت گرفت. در مرحله انتقال بیشترین فعالیت مترجمان تازه‌کار در سطح زبانی (۳۷٫۱٪)، مفهومی (۱۱٫۹٪) و بلاغی (۳٫۴٪) انجام می‌پذیرد. و در نهایت در مرحله کنترل مترجمان تازه‌کار به ترتیب بیشتر در سطح زبانی (۱۰٫۶٪)، مفهومی (۱۰٫۳٪) و بلاغی (۳٫۴٪) به فعالیت و اقدامات ترجمه‌ای می‌پردازند. از لحاظ ایفای نقش شرکت‌کنندگان در ترجمه، مترجمان تازه‌کار به نقش بازسازنده متن مبدأ بسنده کردند و فقط به عنوان یک کدگشا و کدگذار در ترجمه ظاهر شدند. از لحاظ شیوه پیشرفت ترجمه، این افراد به شکلی نابسامان و فاقد برنامه‌ریزی و درک کافی پیش رفتند. همچنین این مترجمان از لحاظ شیوه اجرای ترجمه، از جز به کل پرداختند یعنی از ترجمه واحدهای کوچک در ترجمه مثل واژه‌ها یا عبارات سعی بر درک موضوع و ایده اصلی داشتند و در نهایت از لحاظ حفظ آرامش و اعتماد به نفس در اجرای فرایند ترجمه، مترجمان تازه‌کار با نگرانی و تشویش ترجمه را آغاز کردند زیرا درک درستی از متن مبدأ نداشته و بدون برنامه‌ریزی ترجمه را آغاز کردند و روند ترجمه را به صورت خطی بدون در نظر گرفتن عوامل مختلف و صرفاً با تأکید بر جنبه زبانی انجام دادند.

آن‌ها حتی پس از اتمام ترجمه، نتوانستند درکی کامل از موضوع متن را ارائه دهند.

نتیجه

با توجه به داده‌های به دست آمده به شیوه‌های ذکر شده در این پژوهش و ارائه تحلیل‌های مبتنی بر کدگذاری و طبقه‌بندی داده‌ها، به طور کلی می‌توان به این نتیجه رسید که مترجمان تازه‌کار شرکت کننده در این بررسی، به نوعی تمام سطوح (بلاغی، مفهومی و زبانی) و مراحل (برنامه‌ریزی، درک، انتقال و کنترل) ارائه شده در این تحقیق را طی می‌نمایند اما به دلیل توجه کمتر به مراحل برنامه‌ریزی و درک و توجه بیشتر به مسائل زبانی در مراحل و سطوح مختلف، مسیر ترجمه را با اضطراب و نگرانی زیادی طی می‌کنند. آن‌ها خود را به نوعی در بند متن مبدأ دانسته و نمی‌توانند پا را فراتر از حد واژگان گذارند و در نتیجه روند ترجمه را به شیوه کاملاً خطی طی می‌نمایند. در طول ترجمه نیز به دلیل عدم درک صحیح از متن مبدأ و برنامه‌ریزی پیش از اقدام به ترجمه، این گروه با کمترین میزان اعتماد به نفس پیش می‌روند.

Bibliography

- Alves, F., & Liparini Campos, T. (2009). Translation technology in time: Investigating the impact of translation memory systems and time pressure on types of internal and external support. In S. Göpferich, A. L. Jakobsen & I. M. Mees (Eds.), *Behind the mind. Methods, models and results in translation process research. (Copenhagen Studies in Language 37* (pp. 191-218). Copenhagen, Denmark: Samfundslitteratur.
- Bernardini, S. (1999). "Using think-aloud protocols to investigate the translation process: Methodological aspects." In J. N. Williams (Ed.), *In RCEAL working papers in english and applied linguistics 6* (pp. 179- 199). Cambridge, England: University of Cambridge.
- Campbell, S. (2001). Choice network analysis in translation research. In M. Olohan (Ed.), *Intercultural faultlines. Research models in translation studies: Textual and cognitive aspects* (pp. 29-42). Manchester, England: St. Jerome Publishing.
- Christensen, T. P. (2011). Studies on the mental processes in translation memory-assisted translation – The state of the art. *trans-kom* Retrieved from www.trans-kom.eu/.../trans-kom_04_02_02_Christensen_Translation
- Dancette, J. (1997). Mapping meaning and comprehension in translation: Theoretical and experimental issues. In J. H. Danks, G. M. Shreve, S. B. Fountain & M. K. McBeath (Eds.), *Cognitive processes in translation and interpreting* (pp. 77–103). Thousand Oaks, Canada: SAGE.

- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.). (1994). *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, Canada: SAGE.
- Ericsson, K. A., & Simon, H. A. (1984/1993). *Protocol analysis: Verbal reports as data*. Cambridge, MA and London, England: MIT Press.
- . (1987). Verbal reports on thinking. In C. Færch & G. Kasper (Eds.), *Introspection in second language research* (pp. 24–53). Clevedon and Philadelphia, England: Multilingual Matters.
- House, J. (2000). Consciousness and the strategic use of aids in translation. In S. Tirkkonen-Condit & R. Jääskeläinen (Eds.), *Tapping and mapping the process of translation: Outlooks on empirical research* (pp. 149–162). Amsterdam, Netherlands: John Benjamins.
- Jääskeläinen, R. (2002). "Think-aloud protocol studies into translation: An annotated bibliography." *Target*, 14(1), 107–136.
- Jensen, A. (1999). Time pressure in translation. In G. Hansen (Ed.), *Probing the process In translation: Methods and results*. Copenhagen, Denmark: Samfundslitteratur 103–120.
- Kiraly, D. (1995). *Pathways to translation*. Ohio: Kent University Press.
- Lörscher, W. (1991). Translation performance, translation process, and translation strategies. A psycholinguistic investigation. Retrieved from www.erudit.org/revue/ttr/1992/v5/.../014625ar.pdf
- . (1993). Translation process analysis. In Y. Gambier & J. Tommola (Eds.), *SSOTT IV translation and knowledge* (pp. 195–211). Turku, Finland: University of Turku.
- Malmkjær, K. (2000). "Postscript multidisciplinary in process research." In S. Tirkkonen-Condit & R. Jääskeläinen (Eds.), *Tapping and mapping the processes of translation and interpreting* (pp. 163–170). Amsterdam and Philadelphia, Netherlands: John Benjamins.
- Neubert, A. (1994). Competence in translation: A complex skill, how to study and how to teach it. In M. Snell-Hornby, F. Pöchhacker & K. Kaindl (Eds.), *Translation studies: An interdisciplinary* (pp. 411–420). Amsterdam and Philadelphia, Netherlands: John Benjamins.
- O'Brien, S. (2006). Eye-tracking and translation memory matches. *Perspectives: Studies in Translatology*, 14(3), 185–205.
- Pavlović, N. (2007). *Directionality features in collaborative translation processes: A study of novice translators*. Unpublished PhD dissertation, Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, Spain.
- Pym, A. (1993). *Epistemological problems in translation and its teaching*. Calaceite, Spain: Caminade.
- . (2010). *Exploring translation theories*. Abingdon, England: Routledge.

- Séguinot, C. (1989). "Preface". The translation process. In C. Séguinot (Ed.), *In the translation process* (pp. iii- iv). Toronto, Canada: H.G. Publications, York University
- . (2000). Management issues in the translation process. In S. Tirkkonen-Condit & R. Jääskeläinen (Eds.), *Tapping and mapping the processes of translation and interpreting: Outlooks on empirical research* (pp. 143-148). Amsterdam and Philadelphia, Netherlands: John Benjamins.
- Sirén, S., & Hakkarainen, K. (2002). Expertise in translation. *Across languages and cultures*, 3(1), 71-82.
- Tirkkonen-Condit, S. (2000). Uncertainty in translation processes. In S. Tirkkonen-Condit & R. Jääskeläinen (Eds.), *Tapping and mapping the process of translation: Outlooks on empirical research* (pp. 123-142). Amsterdam and Philadelphia, Netherlands: John Benjamins.
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam and Philadelphia, Netherlands: John Benjamins.
- Zabalbeascoa, P. (2000). From techniques to types of solutions. In A. Beeby, D. Ensinger & M. Presas (Eds.), *Investigating translation* (pp. 117- 127). Amsterdam and Philadelphia, Netherlands: John Benjamins.
- Zhao, R. (2004). *Process of translation: A comparison of expert and student translators translating an expository text from English to Chinese*. Unpublished Phd thesis, Carnegie Mellon.